

Iwona Majkowska-Kochan

Władysław Mieczysław Gedl (1852-1901) : życie i działalność w Towarzystwie Gimnastycznym "Sokół" w Wadowicach

Prace Naukowe. Kultura Fizyczna 5, 25-30

2003

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Iwona Majkowska-Kochan

**WŁADYSŁAW MIECZYŚLAW GEDL (1852 – 1901)
— ŻYCIE I DZIAŁALNOŚĆ W TOWARZYSTWIE
GIMNASTYCZNYM „SOKÓŁ” W WADOWICACH**

Słowa kluczowe: Władysław Mieczysław Gedl, „Sokół”, Wadowice

ABSTRACT

Władysław Mieczysław Gedl (1852–1901) — Life and Activity in the Gymnastic Society „Falcon” in Wadowice

Key words: Władysław Mieczysław Gedl, „Falcon”, Wadowice

Born in Vienna in 1852, Wł. M. Gedl was a doctor and a member of the town council in Wadowice during 1882–1890. He propagated fervently the idea of active and healthy lifestyle and was one of the main organizers in the gymnastic society „Falcon” (Sokół). Gedl held the office of the administration the „Falcon” society in Wadowice extended and displayed their cultural, patriotic and physical activities. On Gedl initiative was built the building of the society called „falcon – nest” (sokolnia) in only seven months. In 1897 he organized a district rally on the occasion of the tenth anniversary of „Falcon’s” existence in Wadowice.

In 1900 „Falcon” gained the organization and law independence from the head – office in Lwów as a result of Gedl endeavours. He died in 1901 in Wadowice. In his funeral took part the delegation from neighbouring „nets” of the gymnastic society „Falcon”. The citizens of Wadowice established a fund to raise money for memorial which was masoned in 1911 in the tenth anniversary of doctor Gedl’s death.

In 2001, on occasion of 100 anniversary of Gedl’s death, his grandson B. Gedl was granted a honourable membership of the gymnastic society „Falcon” in Wadowice.

I.

Władysław Mieczysław Gedl jest jedną z najbardziej zasłużonych postaci dla miasta Wadowice. W bieżącym roku przypada setna rocznica śmierci tego wybitnego człowieka i społecznika. Z tej okazji w Wadowicach odbyła się

rocznicowa uroczystość, a zarząd Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” postanowił przypomnieć pamięć dr. Gedla szerokim rzeszom społeczeństwa.

II.

Władysław M. Gedl urodził się w Wiedniu 22 maja 1852 r.¹ Był dzieckiem małżeństwa Edwarda Gedla i Eleonory z Białkowskich Gedlowej. Ojciec pełnił funkcję sekretarza w najwyższym sądzie kasacyjnym Austrii. Zmarł, kiedy syn miał zaledwie 4 lata. Młody Władysław M. Gedl zdobywał wykształcenie w Bochni, gdzie uczęszczał do szkoły ludowej (powszechnej), i w Rzeszowie, gdzie ukończył gimnazjum, zdając egzamin dojrzałości w 1871 r. W roku 1871 rozpoczął studia medyczne na Wydziale Lekarskim Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie. Po sześciu latach nauki uzyskał dyplom doktora wszech nauk lekarskich. W latach 1877 – 1879 pracował w szpitalu dziecięcym św. Ludwika w Krakowie, praktykując na wszystkich oddziałach. W tym czasie opracował kilka rozpraw naukowych dotyczących zagadnień medycznych².

W roku 1879 Wł. M. Gedl zamieszkał w Wadowicach. Jak podkreśla wnuk Wł. M. Gedla³, wybór miasta nie był przypadkowy. Należy wspomnieć, że w ówczesnym okresie Wadowice były atrakcyjnym miejscem dla młodego, ambitnego lekarza. Miasto było siedzibą powiatu, jednym z 30 największych miast Galicji, z dynamicznie rozwijającą się klasą średnią⁴. Tu prowadził doktor Gedl prywatną praktykę lekarską, a po otwarciu w Wadowicach w roku 1882 Sądu Okręgowego pełnił obowiązki lekarza sądowego i więziennego.

W roku 1884 zawarł we Lwowie związek małżeński z Marią Schwarz. Małżonkowie zamieszkali w Wadowicach w domu przy ulicy Kościelnej 6, który stał się centrum życia towarzyskiego i intelektualnego miasta.

Wł. M. Gedl nie zaniedbał również działalności społecznej. Trzykrotnie był wybierany do rady miejskiej w Wadowicach (w 1882, 1885 i 1889)⁵. 2 sierpnia 1890 r. został przez radę miejską wybrany na stanowisko lekarza

¹ Biogram Wł. M. Gedla znajduje się w książce A. Nowakowskiego, *Wadowicki «Sokół» wczoraj i dziś*, Częstochowa 1998, s. 40 – 41.

² „Nowa Reforma”, 6 II 1901, b.p.

³ Dane pochodzą z rozmowy autorki z Bolesławem Gedlem (prezesem Polskiego Stronnictwa Kresowian w Krakowie) – wnukiem Wł. M. Gedla.

⁴ F. Bujak, *Galicja*, Lwów 1908.

⁵ *Sprawozdanie Wydziału Polskiego Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w Wadowicach za rok 1900* (dalej: *Sprawozdanie...*), Wadowice 1901, s. 5.

miejskiego w Wadowicach. Zgodnie z ustawą samorządową dla Galicji z roku 1889 dotyczącą 30 największych miast (w tym Wadowic), nie mógł tej funkcji łączyć z mandatem radnego. Chcąc realizować medyczne powołanie, zrezygnował z funkcji radnego. Na stanowisku lekarza miejskiego pracował przez 11 lat (1890–1901). W tym czasie wykazał troskę o stan higieniczno-sanitarny miasta, szczególnie dbając o ujęcia wody pitnej. Zadbął o oczyszczenie miejskich i okolicznych studni, dzięki czemu prawie całkowicie wyeliminowano choroby zakaźne w mieście.

Obok pracy zawodowej angażował się Wł. M. Gedl w życie miasta. 1 grudnia 1888 r. został przyjęty do Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”, które od roku 1887 miało swój oddział w Wadowicach. Aktywnie włączył się w działalność sokołą, gdyż jako lekarz rozumiał konieczność ruchu i ćwiczeń fizycznych dla zdrowia. Stał się jednym z inicjatorów i członków komitetu organizacyjnego budowy sokolni, która została oddana do użytku 9 listopada 1889 r. Był to niezwykle krótki (7 miesięcy) czas, w jakim wybudowano obiekt⁶. Tym samym gniazdo wadowickie stało się trzecim na terenie Galicji (po Lwowie i Krakowie) posiadającym własną siedzibę i salę do ćwiczeń.

Od roku 1890 Władysław M. Gedl wchodził w skład Wydziału Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w Wadowicach. W tym roku Wydział powierzył mu stanowisko dyrektora (zarządcy) gniazda. Kierownictwo Gedla tchnęło nowego ducha w działalność Towarzystwa. Przede wszystkim dzięki jego zdolnościom organizacyjnym gniazdo pozyskało dodatkowe środki finansowe. Ich źródła były różne: „Niezapomniane będą jego «drobne okolicznościowe datki» składające się nieraz z groszy, a które rocznie przynoszą znaczne kwoty i w zamknięciach rachunkowych są uwidaczniane. Na polowaniu «pułła», przy kartach przegrane, zakłady, honoraria itp. szły na rzecz «Sokoła»”⁷. Podczas dyrektorstwa Gedla Towarzystwo rozszerzyło swoją działalność poza gimnastyczną np. powstał teatr, chór, działało koło cyklistów, szermierzy, funkcjonowała biblioteka, organizowano wystawy i uroczystości okolicznościowe. Co roku Towarzystwo organizowało ślizgawkę, z której dochody powiększały finanse „Sokoła”. W ten sposób ówczesny wadowicki „Sokół” pozyskiwał nowych członków i sympatyków, zwłaszcza wśród młodzieży.

WŁ. M. Gedl przyczynił się do uzyskania przez wadowickie gniazdo sokole własnego sztandaru, poświęconego w miejskiej farze 7 maja 1892 r.⁸

⁶ B. Czapiak, *Dzieje Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w Wadowicach w latach 1887 – 1937* w: *Wadowice. Studia z dziejów miasta*, Wadowice 1997, s. 259.

⁷ *Sprawozdanie...*, s. 7.

⁸ A. Nowakowski, *op. cit.*, s. 12 – 13.

W 1897 r., na dziesięciolecie wadowickiego gniazda sokolego, był jednym z organizatorów zlotu okręgu krakowskiego Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”. Brał udział w przygotowaniach do zlotu, a także czynnie w nim uczestniczył jako lekarz i gimnastyk: „Nie zapomniano również o apteczce z wszelkimi przyborami celem udzielenia doraźnej pomocy w razie nagłego wypadku; postarał się o nią niestrudzony dr Gedl, (który, nawiasem mówiąc, brał udział we wszystkich ćwiczeniach), mając ją pod swoją opieką”⁹. Był zatem dr Wł. M. Gedl prekursorem współczesnego lekarza sportowego.

Wdzięczni członkowie Towarzystwa w roku 1898 urządzili swemu dyrektorowi odświętną wieczornicę, na której ówczesny prezes wadowickiego „Sokoła” — Józef Kurowski w uroczystym przemówieniu podkreślił zasługi i niezwykle entuzjazm Wł. M. Gedla dla krzewienia idei sokolej. Kolejni mówcy dodawali: „On [...] głosił zdanie, że sokolstwo nasze ma być szkołą charakterów obywatelskich [...]. Kwestia finansowa dla niego nie istniała, bo żywotność narodu to wedle jego zasad najpewniejszy majątek i kapitał. I dlatego za życia postawił sobie wspaniały pomnik, ów gmach «Sokoła» wadowickiego, godny nazwy świątyni «przybytku pracy narodowej»”¹⁰. W rzeczywistości Wł. M. Gedl w latach 1890–1892 przyczynił się do modernizacji budynku wadowickiej sokolni oddanego do użytku, jak o tym wspomniano, w 1889 r.

W okresie od grudnia 1898 r. do końca roku 1900 dr Gedl sprawował opiekę organizacyjną i reżyserską nad amatorskim teatrem, działającym w TG „Sokół” w Wadowicach. W tym czasie kółko dramatyczne wystawiło 15 przedstawień¹¹.

Wadowicki „Sokół” rozwijał się dynamicznie. Na skutek starań dyrektora i Wydziału, w roku 1900 uzyskał pełną niezależność organizacyjną od centrali – Macierzy lwowskiej wraz z osobowością prawną i własnym statutem. Do nazwy organizacji dodano przymiotnik „polskie” i odtąd funkcjonowała ona jako Polskie Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół” w Wadowicach¹².

Kres działalności Wł. Gedla w „Sokole” położyły kłopoty zdrowotne. Bezpośrednią przyczyną choroby był wypadek na zamarzniętej Skawie, rzece przepływającej przez Wadowice. Pełniąc swoje lekarskie obowiązki, został dr Gedl wezwany do chorego. Z powodu zagrożenia życia pacjenta wybrał najkrótszą drogę — przez zamarzniętą Skawę. W drodze powrotnej lód zała-

⁹ „Przewodnik Gimnastyczny «Sokół»” (dalej: PGS) nr 9/1897, s. 102.

¹⁰ *Sprawozdanie...*, s. 9.

¹¹ *Sprawozdanie...*, s. 33 – 34.

¹² A. Nowakowski, *op. cit.*, s. 14.

mał się pod saniami, a doktor wraz z woźnicą wpadł do lodowatej wody¹³. W wyniku zapalenia płuc zmarł 3 lutego 1901 r. w Wadowicach. Osierocił pięcioro nieletnich dzieci.

Jego pogrzeb w dniu 5 lutego 1901 r. stał się wielką manifestacją patriotyczną¹⁴, na którą przybyły delegacje sokołów ze Lwowa, Krakowa i Jordana, a sokoli czescy z Pragi nadesłali telegram kondolencyjny. Nad grobem Władysława M. Gedla pożegnał prezes wadowickiego „Sokoła” — Teofil Nartowski. Zmarły spoczął na wadowickim cmentarzu parafialnym.

III.

Sokoli galicyjscy oddali hołd pamięci działacza, zamieszczając w organie związkowym „Przewodniku Gimnastycznym «Sokół»” obszerny artykuł opisujący życie i działalność dr. Gedla: „W dniu 3 lutego 1901 r. śmierć nieubłagana wykreśliła z szeregów sokolich Druha tak wybitnego swą działalnością i zasługami, iż nie tylko dla złożenia należnego hołdu jego pamięci, lecz i dla nauki i pochrępienia tych, którym przeznaczono żyć jeszcze i pracować, uważamy jako obowiązek poświęcić mu w piśmie związkowym wspomnienie obszerniejsze”¹⁵.

Członkowie Polskiego Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w Wadowicach, chcąc uczcić pamięć zasłużonego dyrektora, założyli specjalny fundusz zbierający pieniądze na tablicę pamiątkową. Została ona wmurowana w roku 1911 w 10 rocznicę śmierci w budynku wadowickiej sokolni (obecnie siedziba Wadowickiego Centrum Kultury im. Marcina Wadowity). Tablica przedstawia Wł.M. Gedla w stroju organizacyjnym „Sokoła” w czapce — rogatywce z pawim piórem. Napis brzmi: „Zasłużonemu druhowi, dyrektorowi Sokola śp. Wł. M. Gedlowi lekarzowi (3. 02. 1901) żeśli miłował idee Sokola i wiernie jej służyłeś pozostaniesz dla nas wzorem, a imię twoje potomności przekazują druhowie Sokola wadowickiego”. We wrześniu 1939 r., po wkroczeniu wojsk niemieckich do miasta, tablica została zdjęta z budynku i wyrzucona przez okupanta. Powiadomiona o tym fakcie rodzina doktora przechowała tablicę na strychu w domu przy ulicy Kościelnej 6. Na widok publiczny została wystawiona dopiero w roku 1997 na wystawie w Muzeum Miejskim w Wadowicach, uświetniającej studziesięciolecie Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”¹⁶.

¹³ Z ustnej relacji B. Gedla.

¹⁴ G. Studnicki, *Cmentarz parafialny w Wadowicach*, Wadowice 1997, s. 81 – 82.

¹⁵ PGS nr 5/1901, s. 1.

¹⁶ Folder pt. *Wystawa Towarzystwo Gimnastyczne «Sokół» w Wadowicach 1887 – 1997* (z komentarzem historycznym A. Nowakowskiego).

Po formalnej likwidacji „Sokoła” przez władze komunistyczne w roku 1949, organizacja reaktywowała działalność w roku 1990¹⁷. Kontynuuje idee Towarzystwa, takie jak promowanie zdrowego i aktywnego trybu życia, hartu ciała i ducha. Wadowicki „Sokół” organizuje również imprezy upamiętniające rocznice i tradycje sokole. W roku 2001 uczczono setną rocznicę śmierci dr. Wł. M. Gedla na walnym zebraniu w dniu 24 lutego. Najważniejszym punktem programu było nadanie Honorowego Członkostwa TG „Sokół” w Wadowicach Bolesławowi Gedłowi, wnukowi Władysława M. Gedla. Okolicznościowy odczyt o życiu i działalności Wł. M. Gedla wygłosiła dr Iwona Majkowska-Kochan¹⁸.

IV.

Postać Władysława M. Gedla jest przykładem XIX-wiecznego działacza i społecznika. Jego aktywność zawodowa i praca na rzecz „Sokoła” przyczyniły się do rozwoju miasta. Jako czołowy działacz Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w Wadowicach promował idee organizacji, a także zadbał o jej stan materialny (przez budowę sokołni i gromadzenie funduszy). Jest ważną postacią dla historii miasta i ruchu sokolego w Małopolsce.

¹⁷ A. Zagórska. *Imprezy sportowe TG «Sokół» w Wadowicach w latach 1990–2000*, Wadowice 2001, s. 9 – 10.

¹⁸ „Gazeta Krakowska”, 26 II 2001.